

3. На планеті Земля проживає 7 000 000 000 людей. Кожні 100 осіб за 1 годину видихають 1 кг вуглекислого газу. Яку площу повинен займати ліс, щоб, перетворити цей вуглекислий газ у процесі фотосинтезу на кисень, якщо відомо, що за 1 год 1 га лісу поглинає 2 кг вуглекислого газу?

Сучасний вчитель має бути не лише одним із джерел знань, а і менеджером освітнього процесу. Він має навчити учня здобувати знання, застосовувати їх на практиці, а також працювати над тим, щоб визначені у державному стандарті освітні компетентності стали надбанням кожного учня, основою для формування його особистісних переконань.

Виходячи зі змісту завдань шкільних підручників з математики, ми визначаємо наступні вимоги до математичних завдань, що застосовуються в процесі навчання математики, для формування екологічної компетентності учнів:

- завдання з екологічним змістом повинні відповідати шкільному курсу математики і не повинні суперечити логіці його викладу;

- зміст математичних задач має містити достовірні статистичні дані про стан та про охорону навколишнього середовища;

- сюжети і результати вирішення цих завдань повинні забезпечувати формування когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного компонентів екологічної культури.

Висновки. Сучасному вчителю сьогодні вже мало бути тільки наочником, він стає провідником нового мислення - екологічного. Я вважаю, ефективним комплексним підходом - це шлях від навчання основним наукам до встановлення зв'язку між природою і мистецтвом, громадськими та особистісними відносинами з навколишнім середовищем. Практичним результатом такого навчання є формування особистості, готової прийняти ідеологію здорового способу життя. Вирішення екологічних завдань є показником рівня екологічної свідомості, від якого залежить ставлення людей один до одного і до природного оточення, тобто виживання людства. Природа - великий вчитель!

Список використаних джерел

1. Гриб'юк О. О. Математичне моделювання як засіб екологічного виховання учнів у процесі навчання математики в класах хіміко-біологічного профілю / О.О. Гриб'юк // Дидактика математики: проблеми і дослідження: міжнар. зб. наук. робіт. – Донецьк, 2007. – Вип. 27. с. 132 – 139.

2. Гриб'юк О. О. Математичне моделювання як засіб екологічного виховання учнів у процесі навчання математики в класах хіміко-біологічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Гриб'юк Олена Олександрівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 2011. - 24 с.

3. Корінь Г. О. Екологічні задачі як засіб реалізації міжпредметних зв'язків / Г. О. Корінь // Математика в сучасній школі. – 2012. - № 11 – 12. – с. 15 – 20.

4. Калінін М. І., Попович О. М., Гоголь Д. А. Особливості росту сосни звичайної в екологічних умовах Кінбурнської коси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/ecology/1999/2-1-9.pdf>

5. Яценко В. С. Особливості формування системи еколого-виховної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В. С. Яценко // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2013. – Вип. 13. – с. 262 – 268.

УДК 504.05+373.033

Galyna Tarasenko, dr.hab profesor,
Wojciech Gulin, dr.hab., prorektor, Kolegium Jagiellońskie –
Toruńska Szkoła Wyższa (Polska)

WSPÓLDZIAŁANIE PRZYRODY I KULTURY W KONTEKŚCIE EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

Celem refleksji artykułu jest jeden z najbardziej aktualnych problemów w dzisiejszych czasach w kontekście bezpieczeństwa ekologicznego, a mianowicie problem harmonizacji relacji w systemie „człowiek-przyroda”. Mamy na celu uzasadnić rolę ekologicznej estetyki w systemie ekologicznej edukacji dzieci i młodzieży.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo ekologiczne, edukacja ekologiczna, estetyka ekologiczna.

Czołowej roli w osiągnięciu społeczeństwem ekologicznego bezpieczeństwa nabywa edukacja. Problemy ekologicznej edukacji aktywnie badają ukraińscy badacze (L. Biłyk, N. Łysenko, L. Łukjanowa, O. Płachotnik Z. Płochij, G. Pustowit, N. Pustowit, S. Sowgira i in.) oraz polskie badacze (P. Bajon, W. Borkowski, D. Cichy, M. Latawiec, A. Pawłowski, K. Smolak i in.). Zresztą kulturowo-ekologiczne aspekty ekologicznej edukacji są zbadane epizodycznie (M. Gołubeć, E. Domańska, A. Głutkowska-Polniak, M. Jakowenko, W. Krysaczenko, S. Krymskiy, M. Salwa, I. Wojnar i in.). Oczywiście że przyrodę i zresztą samą ludzkość może uratować tylko potężny rozwój kultury i sposobów kulturowego opanowania środowiska przyrodniczego [3].

Wzajemne powiązania przyrody i kultury są oczywiste. Przyroda nasycza kulturę, czyniąc ją w ten sposób ważną. Kultura wykorzystuje możliwości przyrody zgodnie ze swoimi funkcjami. Przyroda i kultura stale współdziałają, niby „poprawiając” siebie nawzajem, pomagają sobie ujawnić swoją istotę.

W historii rozwoju filozofii istniały przekonania, że kultura przeciwstawia się przyrodzie (np.: J.-J. Rousseau, Lew Tołstoj w procesie poszukiwania moralnego sensu ludzkiego bytu stali po stronie nihilizmu kulturowego,

uważając kulturę za siłę destruktywną w stosunku do przyrody). Nawet dzisiaj badana jest opozycja „przyroda-kultura” w dziełach wybitnych filozofów i kulturologów (w szczególności: O. Spenglera, C. Lévi-Straussa, J. Huizingi i in.).

Jednak większość jest skłonna stwierdzić, że kultura nie tyle się różni od przyrody, o ile jest związana z nią, a nawet w pewien sposób zawiera ją w sobie. Wychodzimy z założenia, że granica pomiędzy przyrodą a kulturą nie jest absolutna. Jest ona względna, ponieważ nie przeciwstawia je, lecz rozróżnia w granicach pewnej całościowości. W aspekcie ogólnohistorycznym przyroda nabywa potencjalnie kulturowego znaczenia i staje się „częścią” kultury. W tym znaczeniu kultura nie unieważnia znaczenie przyrody dla człowieka, przeciwnie sama jest dla człowieka specyficzną formą związku z przyrodą oraz jedności z nią. Kultura w swej istocie jest odniesieniem człowieka do przyrody. Kultura jest także przejawem człowieczeństwa w znaczeniu uniwersalnym w stosunku do świata.

Oddzielenie przyrody od kultury, według nas, jest uwarunkowane błędną koncepcją kultury, co wyznacza niską efektywność współdziałania z przyrodą. Chodzi o przewartościowanie osiągnięć materialnych oraz o lekceważenie duchowymi racjami kultury. Materialne osiągnięcia społeczeństwa tworzą kulturę tylko wtedy, gdy pomagają udoskonalić człowieka i jego relacje z przyrodą. Zdaniem Alberta Schweitzera kultura, która troszczy się wyłącznie o dobra materialne bez należytego rozwoju duchowego, jest podobna do statku, który stracił sterowność i jest skazany na katastrofę [5, s.34].

Kultura tradycyjnie definiowana jest jako uniwersalny atrybut socjalności; jako uniwersalno-twórczy sposób odniesienia do świata; jako przestrzeń do realizacji wartości ludzkich; jako symboliczny lub też semiotyczny system; jako królestwo Prawdy, Dobra i Piękną (zwłaszcza w koncepcjach teologicznych) i in.

Bez wątplenia kultura jest wielofunkcyjnym systemem społecznym, któremu należy zapewnić materialny i duchowy rozwój ludzkości w absolutnej harmonii z naturą. Rozwój kultury powinien odbywać się nie kosztem przyrody, lecz w imię jej dobrobytu. Tylko wtedy kultura będzie nabywać charakteru humanistycznego jako sfera samowartości człowieka.

Interpretować kulturę należy nie tylko jako wynik ludzkiej działalności, ale także jako jakościową cechę tej samej działalności. Nie każdą działalność w przyrodzie można uważać za kulturową, lecz tylko tę, która zawiera w sobie elementy twórczości, ma wartościowe znaczenie, charakteryzuje się wysoką wydajnością. Poprzez taką działalność człowiek nie tylko tworzy przyrodę, ale też pod wpływem przyrody tworzy siebie jako podmiot kultury.

W tym sensie najważniejszą funkcją kultury jest to, że potrafi ona potężnie wpływać na relacje człowieka do przyrody [2]. Wartości duchowe wykreowane przez kulturę tworzą powszechnie ważne normy w stosunku do przyrody. W świetle tych norm kultura jest światem wartości ludzkich i subiektywnych sensów. Właśnie kultura pomaga ludzkości poprawnie zagospodarować potężny i gigantyczny potencjał rozumu, byle tylko nie stał się on niszczycielskim i niebezpiecznym.

Kultura gromadzi i przekazuje kulturowo-historyczne doświadczenie. Można ją uważać za zjawisko ogólnoswiatowe, które zostało stworzone drogą mnożenia doświadczeń wielu pokoleń w skutek dialogu międzyetnicznego. Kulturę można uważać za „pamięć społeczeństwa”, w której zapisane są moralno-duchowe osiągnięcia ludzkości w relacjach jej z naturą.

Filozofia, psychologia, moralność, sztuka, edukacja aktywnie tworzą konceptualne podejścia do problematyki współdziałania człowieka ze środowiskiem przyrodniczym. Tworzy to duchowy paradygmat rozwoju ludzkości. Różne systemy filozoficzne, które wskazują drogę do poznania oraz twórczego opanowania przyrody są niewątpliwie tworem kultury. Zachowują się dzięki kulturze i przekazywane są następnym pokoleniom jako uniwersalne przejawy uświadomienia przez człowieka swojego miejsca w przyrodzie. Ludzkość również musi przyznać się do faktu, iż każda epoka – świadomie lub podświadomie – żyje tym, co zrodziło się w umysłach myślicieli. Albert Schweitzer wysoce cenił globalne znaczenie dóbr kultury dla rozwoju cywilizacji. Słusznie też zauważył, że sterowane społeczeństwa – duże i małe – mogą realizować wyłącznie to, co istnieje w myśleniu epoki. Instrument, na którym należy im grać, nie jest zrobiony przez nich – one po prostu są przystawione do niego. Utwór muzyczny także nie był stworzony przez nich – dla nich zaproponowane są już gotowe nuty. Tak właśnie w sposób obrazowy wybitny filozof scharakteryzował rolę koncepcji kulturowych, które ukierunkowują rozwój postępu społecznego [5].

Dzisiaj relacje społeczeństwa z przyrodą zdolne są wyznaczyć mocne paradygmaty ekologiczne, a mianowicie koncepcje intelektualistyczne oraz humanitarne-duchowe: teoria W. Wernadskiego o noosferze, etyka poszanowania życia, stworzona przez A. Schweitzera, etyka kosmiczna K. Ciołkowskiego, etyka ziemi A. Leopolda, żywa etyka M. Roericha; moralna koncepcja przyrody D. Datty, ekologia głęboka A. Naessa, teoria biofilii E. Wilsona, koncepcja koewolucji N. Moisiejewa, zasada odpowiedzialności H. Jonasa, ekofilozofia B. Nortona, koncepcja W. Watanabe dotycząca roli przyrody w kulturze japońskiej i in.

Odpowiednio do poszukiwań/badań konceptualnych powstają też nowe kierunki wiedzy ekologicznej: etyka ekologiczna (M. Zibner, T. Kiefer, D. Kozłowski, E. Laszlo, M. Misze, D. Pierce, J. Tinbergen i in.); psychologia ekologiczna (S. Deriabo i W. Jaswin i in.); estetyka ekologiczna (D. Diki, T. Jessop, J. McDermott, N. Mańkowska, J. Sepanma, M. Walis, H. Jang i in.).

W praktyce cała kultura w swej różnorodności konceptualnej na ogół integruje się w jednym kontekście życia, tzn. kultura społeczeństwa niewątpliwie szuka drogi wyjścia w kulturze osobowości. Kultura społeczeństwa odzwierciedla się w kulturze człowieka, ta z kolei syntezuje się w kulturze głównych modeli stosunku człowieka do

przyrody: teoretycznym (kultura myślenia ekologicznego), praktycznym (kultura działalności i zachowania w przyrodzie), duchowo-praktycznym (kultura uczuć) [7].

Wyjątkowej wagi w wychowaniu kultury osobowościowej w odniesieniu do przyrody nabiera kulturotwórcza rola edukacji. Dokładnie to pedagodzy, pracujący z dziećmi oraz młodzieżą, powinni kształtować taki rodzaj relacji z przyrodą, który w przyszłości będzie wyznaczać styl życia i zachowania każdego indywidualium. Powinni też przekazywać nie tylko wiedzę o przyrodzie. Rzeczą wątpliwą jest, że pełnia wiedzy, w tym przypadku, będzie mogła wyznaczać stopień kultury osobistej czy też ekologiczne ukierunkowanie zachowania jednostki. W takim znaczeniu pedagogika zobowiązana jest troszczyć się, nie tylko o technologie dydaktyczne (jak nauczać), ale przede wszystkim o doskonalenie technologii wychowawczych (jak wpłynąć na emocjonalno-uczuciową oraz wolitywną sferę osobowości) [8].

Wieloletnia praca pedagogiczna pozwoliła dojść nam do wniosku, że dość skutecznym kulturologicznym sposobem rozwiązania tragicznej antytezy „przyroda-kultura” może stać się estetyka ekologiczna. Z naszego punktu widzenia ma ona istotne znaczenie praktyczne oraz przewiduje bezpośrednie „wyjście” ku pedagogice. Estetyka ekologiczna odkrywa pedagogom drogę do uniwersalizacji estetycznej oceny przyrody i pomaga, w stosunku do niej, wychować rzeczywiście normy kulturowe.

Bez wątpienia pozytywną cechą estetyki ekologicznej jest jej dialogiczność [1] Tradycyjny dialog pomiędzy: estetyką wschodnią a zachodnią, estetyką a etyką, sztuką a nauką, dopełnia się poszukiwaniem relacji między estetyką a techniką, ekonomią, socjologią, prawem. Takie badania naukowe w przyszłości mogą doprowadzić do uznania estetyki jako części ekologii kultury.

Współczesnemu pedagogowi potrzebna jest estetyka ekologiczna, jako nowoczesne spojrzenie na filozofię przyrody. Po pierwsze, pomoże to zbudować osobowościowy stosunek do przyrody na podstawie subiektywizacji postrzeżeń oraz ocen [6], po drugie, estetyka ekologiczna zabezpieczy osobiste pozycjonowanie w przyrodzie, po trzecie, pomoże ona uświadomić genezę własnej świadomości ekologicznej i zachowania na poziomie potężnej refleksji.

Dzisiaj aktualnym jest wprowadzenie do systemu szkolnictwa wyższego na kierunkach pedagogicznych metod diagnostyki, korekcji i treningów świadomości ekologicznej zarówno indywidualnej, jak i grupowej. Ważną rzeczą jest nauczyć przyszłych nauczycieli kształtować najpierw swoje, a później też dziecięce zachowanie środowiskowe [9] poprzez włączenie się do różnorodnych sytuacji ze zróżnicowaną tematyką przedmiotowo-fabularną.

Korzystnymi będą studia interdyscyplinarne które opierają się na problematyce integracji wiedzy z zakresu: filozofii, ekologii, psychologii, pedagogiki, sztuki. Celem takich studiów jest rozwój u przyszłych nauczycieli umiejętności całościowego opanowania problematyki zachowania przyrody poprzez zrozumienie unikalności ekosystemów przez ich cechy estetyczne. Studia te powinny formować swoiste metanawyki wartościowego opanowania środowiska naturalnego. Zabezpiecza to przewagę nad zdyferencjonowanym studiowaniem przyrody, ponieważ pogłębia to kulturologiczne i aksjologiczne ukierunkowanie zaproponowanej wiedzy, wzmacnia socjokulturowe akcenty, wykorzystuje potencjał refleksyjności artystycznej i in. [4].

Przyjmujemy, że niezawodnym sposobem osobowościowej interpretacji przyrody przez pedagoga jest działalność artystyczna. Dlatego też za jedną z innowacyjnych dróg prowadzenia zajęć z estetyki ekologicznej uważa się wykorzystywanie integratywnych mechanizmów podejścia wieloartystycznego. Podejście to zakłada uniwersalizację analizy artystycznej z punktu widzenia światopoglądowo-psychologicznego wpływu obrazów artystycznych na ekologiczną świadomość osobowości. Do procesu zawodowego wzrostu przyszłego pedagoga wchodzi uświadomienie i przeżycia nie zwykle literackich, muzycznych czy też przestrzenno-plastycznych obrazów przyrody, ale wręcz wzorcowych w relacjach człowieka do przyrody wartości estetycznych, które są potężnie zakarbowane w artystycznym doświadczeniu ludzkości.

Więc, ekologiczne bezpieczeństwo bardzo zależy od roli edukacji ekologicznej w społeczeństwie. Estetyka ekologiczna, mając ogromny oświatowy-wychowawczy potencjał, musi zostać na właściwym miejscu w systemie zawodowego przygotowania pedagogów oraz przekształcić się na potężne narzędzie ulepszenia ich kultury i w szczególności ich ekologicznego światopoglądu. Wobec tego kultura jest absolutnie koniecznym warunkiem harmonizacji wzajemnych relacji człowieka z przyrodą. Między kulturą, jako systemem społecznym, a przyrodą musi powstać mocny „mostek” – edukacja, której obowiązkiem jest kształtowanie osobistej kultury w obcowaniu ze środowiskiem naturalnym.

W procesie wychowania kultury osobowościowej w stosunku do przyrody niezwyklej wagi nabiera kulturotwórcza rola edukacji. Kulturologicznym sposobem rozwiązania antytezy „przyroda-kultura” staje się estetyka ekologiczna, która odkrywa drogę do uniwersalizacji estetycznej oceny przyrody i kształtowania rzeczywiście kulturowych norm w stosunku do niej. Dużej wagi nabiera idea stworzenia studiów interdyscyplinarnych, które będą opierać się na problematyce integracji wiedzy z zakresu: filozofii, ekologii, psychologii, pedagogiki, sztuki. Wyłącznie duchowe doskonalenie człowieka jako istoty przyrodniczej i jako podmiotu kultury jest zdolne przerwać błędne koło samozniszczenia ludzkości na skutek deformacji relacji w systemie „społeczeństwo-przyroda”.

Literatura

1. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М.Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
2. Екологія і культура / В.С. Крисаченко, С.В. Кримський, М.А. Голубець. – К.: Наукова думка, 1991. – 260 с.

3. Перих Н. К природе / Н.Перих. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.magister.msk.ru/library/roerich/roer303.htm>
4. Тарасенко Г.С. Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя: методологічний аспект / Г.С.Тарасенко. – Вінниця, 1997. – 212 с.
5. Швейцер А. Культура и этика / А.Швейцер. – М.: Прогресс, 1973. – 343 с.
6. Яковенко М. Л. Екологічна естетика як актуальний напрям сучасної культури. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/phd/2008_9/jakovenko.pdf
7. Gulin W. Wpływ empatii na jakość relacji osoby z otoczeniem społecznym. w: S. Kunikowski, A.Kryniecka-Piotrak (red.). Edukacja społeczeństwa w XXI wieku. – Warszawa, 2009. – S. 58- 71.
8. Jaworska-Witkowska M. Trening kreatywności w rozwijaniu zdolności myślenia twórczego / M.Jaworska-Witkowska . – Szczecin: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2008. – 205 s.
9. Sepänmaa Y. The Beauty of Environment: A General Model for Environmental Aesthetic / 2nd edition. – Denton, Texas: Environmental Ethics Books, 1993. – 191 p.

УДК 373.2 : 37.033

Галина Тарасенко, доктор пед. наук, професор,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»,
Богдан Нестерович, канд. пед. наук, доцент,
ВДПУ ім. М.Коцюбинського

АСКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ГУМАННО-ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

В статті розкриті емоційно-ціннісні аспекти виховання у дошкільників гуманно-особистісного ставлення до природи. Ціннісна свідомість тлумачиться як потенційний носій гармонійного ставлення до природи.

Ключові слова: гармонізація, ціннісне ставлення до природи, дошкільники, дитяча творчість.

Постановка проблеми. Екологічні негаразди все більше турбують суспільну думку. Утім успішне розв'язання екологічних проблем залежить не лише від нормативно-правових актів – великою мірою це є результатом духовно-ціннісного оздоровлення суспільства. Доля ж екологізації суспільного мислення, по суті, вирішується системою освіти, першою і відповідальною ланкою якої дошкільня. Саме в дошкільних навчальних закладах потрібно розпочинати системну роботу з гармонізації стосунків дитини з природою.

Ціннісна свідомість дитини як потенційного носія гармонійного ставлення до природи повинна стати об'єктом вдумливої педагогічної корекції. Великого значення тут набуває домінуюча орієнтація на зв'язок з навколишнім, адже, врешті решт, вихованці орієнтуються чи на споживацький, чи на творчо-естетичний характер взаємовідносин з природою або ж на еклектичний варіант. Переважання утилітарно-споживацьких орієнтацій є сигналом загального неблагополуччя в сфері ціннісної свідомості, яка за таких умов не може продукувати екологічно здорові установки діяльності.

Специфіка екологічно цінних орієнтацій як раз полягає в їх універсальності: вони охоплюють властивості природи не лише з точки зору практичної, але й пізнавальної, естетичної, моральної цінності. Саме такі орієнтації на взаємодію з природою сприяють гармонізації стосунків з нею. Без розуміння природи як цінності будь-яка діяльність по відношенню до неї, вияв будь-якої потреби набувають буденно-утилітарного характеру.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що психолого-педагогічні дослідження концептуалізували природний компонент освітнього середовища як максимально наближений до психофізіологічних особливостей розвитку дитини, який слід використовувати у процесі формування її динамічного, цілісного світогляду, необхідного для гуманно-творчого зростання (О.Барліт, В. Вілюнас, С.Дерябо, М. Дробноход, І. Зверев, А. Захлебний, С. Іващенко, О. Лазебна, С.Михайлюк, Л. Печко, В.Ясвін та ін.) Не надто чисельні дослідження (Т.Байбара, В.Ільченко, О.Кононко, Т.Мантула, Н.Лисенко, Н.Коваль, З.Плохій, Н.Пустовіт, Т.Пушкар'єва та ін.) піднімають проблему формування екологічного мислення дітей саме на основі цілісного (цілісного) підходу до пізнання природи.

Згідно філософії холізму, кожний об'єкт слід вивчати з погляду його “нероздільності”, яка є не механічною сукупністю частин, а квінтесенцією особливого духовного фактора – цілісності. Принцип педагогічного холізму передбачає обов'язкову опору не лише на раціональне осягнення дитиною дійсності, але й на інтуїтивно-іраціональне “уживання” в контекст вікових і ментальних особливостей сприймання та оцінки світу. Це, по суті, спроба об'єднання раціонального і чуттєвого, теоретичного і духовно-практичного пізнання природи. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” абсолютно доречно пропонує цілісний підхід до реалізації форм активності дитини в опануванні нею сфери життєдіяльності “Природа” [1]. Розробка відповідних педагогічних технологій розпочалася в Україні, втім потребує значного поживлення в контексті впровадження у практику освітньо-виховної роботи ЗДО.

Метою статті є розкриття емоційно-ціннісних аспектів гармонізації ставлення дошкільників до природи на гуманно-особистісній основі.